

Móra Ferenc levelei Supka Gézához

Közismert barátságukat levelezésük hangja bensőségesen villantja fel. Supka Géza nemcsak megőrizte Móra Ferenc minden levelét, lapját, följegyzését, hanem közvetlenül Móra halála után gondosan, időbeli sorrendben rövid emlékeztetőt készített tartalmukról, s azt címszavakban mind a levelek borítékján, mind pedig az általa ceruzával sűrűn teleírt négy papírlapon lajstromba foglalta. Újabb két oldalon Móra emberi alakját megvilágítandó, csoportokba gyűjti a különféle levelek rokon vonatkozású, egymásra utaló részleteit; ezek jellegéről fogalmat adnak az alábbi címek: Móra szerénysége, anyagi ügyei, közérzete, őszinte véleményei, hajszolt élete, könyvei, humora, népszerűsége, jubileuma, betegsége, halálérzete. Supka Gézának ilyen volt a munkamódszere, s ez egyrészt segít eligazodni a Móra-levelek között, másrészt az eltávozott barát egyéniségét, terveit és írói világát elevenen megőrökíti — úgy ahogyan ez a levelek tükrében megnyilatkozott.

A *Literatura* 1934. április 1-i számában napvilágot is látott első beszámolója „Móra Ferenc fidiuszai” címmel. Itt azonban nemcsak a levelekről tudósított, hanem megismerkedésük, barátságuk kezdete és története is helyet kapott az írásban — őszinte vallomásként: „szent ámulattal figyeltem ezt a csodát” — írta Móra pályájának magasba íveléséről —, „olyan páratlan irodalmi pályafutás (...) aminőre Mórának félegyházi szomszédja, bizonyos Petőfi Sándor írói karrierje óta kevés példa esett a magyar glóbus fölött.” Büszke volt rá, hogy ehhez lapja, a *Világ* is hozzájárult, állandó publikálási lehetőséget biztosítva.

A leveleket — mint írja — „kegyelettel megőriztem — persze anélkül, hogy írójuk tudott volna róluk, mert hiszen akkor aligha maradtak volna ennyire közvetlenek, emberiek, tehát szépek”. Móra ezeken az olykor papírszeletnyi fidiuszokon „sírta el minden baját-bűjait — folytatja Supka —, rajtuk mondotta el a nyilvánosság elé nem kívánczó magánvéleményeit emberekről, dolgok folyásáról, bennök ragyogott fel a legközvetlenebbül Móra isteni adománya: a könnyesen csillogó humor”.

Hitet tett egy olyan ember mellett, aki ugyan széles olvasótáborában eddig alig látott mértékű népszerűsége tett szert, de a felső körök előtt mindig gyanús volt. Cikkét Móra humánusmát, egyéniségét megjelenítve fejezi be: „csakugyan jó ember volt mindhalálig: még a halállal sem akart senkinek kellemetlenséget okozni. Csak éppen szörnyű bánatot okozott mindenkinek, aki csak valaha is egyetlen sor írását olvasta, ki csak egyszer is hallotta beszélni, aki csak kicsit is közel állott hozzá.”

Ezt követően a levelek hosszú ideig nem jutottak napvilágra, sőt a világháború zűrzavara meglétüket is kétségessé tette. Most, 1983 őszén, kéziratainak rendezése kapcsán, közel ötven évi csönd után kerültek elő a Supka-hagyatékából. Az első levél 1918. július 2-án, az utolsó 1934. január 31-én, nyolc nappal Móra halála előtt keltezett. Az írások zömében az 1922—1933 közötti tizenkét évre esnek.

Móra Ferenc írását nem könnyű megfejteni; rendezett, javítás nélküli sorokban róttá betűit, azonban igen apró és egyéni megformálással. Olvasásába egy ízben még Supka Géza bicskája is beletörött — pedig hát ő régészként sok megfejthetetlennek vélt betűvetésnek is nyitjára jött gyakran —, most azonban Mórától a korrektúra miatt sürgős választ kért s kapott is egyetlen szóra nézve:

— Kedves Gézám, amikor ezt írtam, még ketten tudtuk, az Isten meg én. Most már csak egyen tudják!

E levelek között tallózva, az évfordulói emlékezés jegyében, azok közlésére gondoltunk, amelyek Móra Ferenc kivételesen meleg humánusáról és műveinek születéséről adnak képet.

FÉJA ENDRE

Sz. 1923. II. 25—26.

Kedves Gézám!

Beteg vagyok, már hogy influenzás, mert kiadósabb nyavalyára nem érek rá, legalább fél napra itthon kell maradnom, — így jutok abba a szerencsés helyzetbe, hogy neked vagy három leveledre, Purjesznek legalább annyi üzenetére végre válaszolhatok. Hidd el, pajtás, nem vagyok én se rendetlen ember, se szeretetlen; még csak azt se mondhatnám, hogy a levélírástól iszonyodom, — csak rettentően elkínzott gályarab vagyok, akinek meg kell betegednie, hogy egyet szusszanhasson.

Pajtás, készülj el rá, hogy ez a levél hosszú szusszanás lesz: elmondom benne, hogyan élek. Ez lesz a felelet sokszoros hivatásokatokra.

Tudod, hogy nekem sokféle foglalkozásom van, sajnos, egyik se megélhetésre való. Reggel 9-től este 8-ig múzeumőr és könyvtárőr is vagyok. Az én intézetemet igazgatni sokkal komolyabb dolog, mint a Nemzeti Múzeumot. Az olvasóteremben 40 000, a múzeumban 70—80 000 ember fordul meg évenként, s vagyunk ehhez a tömeghez tisztviselők hárman és szolgák négyen. (Magamat mind a két státusba beszámítván.) Én a hivatalban egy levelezőlapot se tudok megírni, ami nem hivatalos, annyi a hivatalos végeznivalóm. Hát még az emberek, akik nem hivatalosan a nyakamba ülnek. Egyrészt a destruktív jóbarátok, akik ide jönnek felejtkezni, másrészt a konstruktív méltóságos urak, akik ide járnak be káromkodni. Mert a legkonstruktívabb lélek fenekén is destrukció bujkál, s az itt ökrendezi ki magát az én igazgatói szobámban, mert tudja, hogy innen nem hallik ki semmi s hogy itt megérett lélekre talál. Még az alsóvárosi paraszt vezérek is bejárnak hozzám szót érteni. Magam se tudom magyarázatát adni, miért vagyok én ilyen orákulum, — azt hiszem, azért gyilkolnak mindezek a bizalmukkal, mert soha senkitől nem kérek semmit, de mindenkinek adok, ami tőlem telik. Félek, nem jószágból, hanem együgyűségből és gyámoltalanságból.

No most már következik az este, úgy hajnali két óráig. Hetenkint 3 vezércikk a Szegednek, meg egy tárca. Meg a múzeumbarátok ügyei, meg a Dugonics-Társaság, meg minden egyéb nyakamba löcsölt kultúrnyavalya, amitől tulajdonképp senkinek semmi haszna. Mindezekhez ezen a télen egy új foglalkozási ág járult s ebben a Világ, illetve Supka Géza igen ludas. Az az egy-két tárca, amit kiparancsolsz belőlem, úgy látszik, feltűnt a vidéki városban. (Nyilván a maguk együgyű hangjára ismertek bennük.) Sok levelet kapott alulról ifjú, amelyben írásra serkentik ismeretlen honfiúk és honleányok, sőt Makóra meghívtak, hogy tartanék e fajta dolgokról felolvasást. Hát ezt nem vállaltam, mivelhogy írni nem értem rá, hanem tartottam Petőfiről olyan szabadelőadást, hogy hatása alatt a kialakított honoráriumot 15 000 k-ról mindjárt felemelték 25 000-re. Persze nem arról beszéltem, hogy ki volt Petőfi, hanem arról, hogy kik vagyunk mi, az isten utolsó nációja.

Bámulatos, hogy a humor ostyájában milyen keserű gorombaságokat bevesz a legkonzervatívabb publikum is s még hálás is érte. Ezt abból látom, hogy azóta még egyszer visszahívtak Makóra. Vásárhelyre pedig már negyedszer megyek a jövő héten. Különbösen a Tiszántúlt már össze vissza destruáltam (Szentcs, Gyula, Orosháza stb.) s most Kecskemétre készülök, kockáztatva azt, hogy másoron kívüli számot is fogok produkálni. [...]

A Szeged-et nem hagyhatom, a Szeged mellé még a Világ-ot is vállalni nem bírom s így sajnos, míg valami változás nem történik, csak szabad portyáznak kukkanthatok be néha hozzátok. Ha kitavasodik és a vidéki kultúrláz és Móra-dívat megszűnik, akkor legalább egy cikket kaptok tőlem hetenként. (A Fiath-tárcához már szedegetem az anyagokat, rendkívül érdekes dolgokat találtam.) Addig is, ha rám parancsoltok egy-két témát, amit nekem valónak éreztek, kiszorítom valahogy, mert én ilyen rabszolga természet vagyok, akinek mindig parancsolni kell. A Kultúra is úgy parancsolt rám tavaly, hogy írjak nekik regényt s úgy látom, nem

bánta meg. (Notabene, már mégis csak megkérdem, hátha tudod, miért nem ismertette a Világ A festő halálát? T. i. én tőlem is sokan kérdik s én nem tudok egyébbel felelni, minthogy bizonyára lustaságból, vagy feledékenységből. Mégis bosszant egy kicsit, hogy míg várakozásom ellenére a konstruktív sajtó szinte kellemetlenül melegen fogadta, a mi oldalunkon, a Népszavát kivéve, minden lap agyonhallgatta. Úgy nézem, legközelebb muszáj lesz konzervatív regényt írnom, hogy a Világ is észrevegye.)

Végre még egy kérést, kedves Gézám. Én a Világot aránylag ritkán látom, mert a szerkesztőségbe nem járok, számonként megvenni pedig hol időm, hol pénzem nincs, rendszeren egyik se. Alásan kérek, intézd el, hogy indítsák meg nekem a lapot, a Somogyi-könyvtár címére, mert úgy talán kevesebb vész el belőle. Nem okvetlenül tiszteletpéldányul kérem, azt se bánom, ha legközelebb levonja a kiadóhivatal az előfizetést a honoráriumból. Mégis szeretnék napról-napra kontaktusban lenni veletek, már csak azért is, hogy úgy ne járjak, mint Horváth Mihály leveleivel. Van t. i. nálam vagy húsz svájci levele, kiadatlanok és ismeretlenek s írni akartam róluk az emigrációs ciklusba. Akkor hallom azután, hogy már volt egy Horváth Mihály tárcátok.

Azt hiszem, két héten belül a végére érsz ennek a levélnek, — nagyon kérek, akkor majd add át meleg köszöntésemet főszerkesztőnknek és bocsánatodat utalványozd ki nekem. Fogadom életem jobbulsát: soha többet ilyen hosszú levelet nem írok. Tudd meg különben, hogy ez nevezetes levél (hulljon le a tiz körme a cenzornak, ha felbontja): életemben az első, amit szemüvegesen írtam. De úgy nézem, azt írást ez se javítja!

Ferenc

2.

Szeged, 1924. IX. 9—10.

Kedves Gézám!

Mea culpa, mea maxima culpa...

Drága jó embereknél töltöttem a nyaram Makón,¹ de nem tett jót nekem, hogy annyira szerettek. Annyira meghízaltak, hogy egész dagadt fiú lett belőlem s olyan, mintha lelkileg is elhájasodtam volna. Amúgy is olyan helyhez kötött állat vagyok, akinek hetek kellene, hogy az új istállót megszokja s nekem most Szeged ilyen új istálló. Az fene, gályapad s nehéz megint bele szoknom, sőt az idén nehezebb, mint eddig bármikor volt.

Aztán meg annyi váratlan hivatalos nyavalya szakadt rám hat heti távollét után nyugalmazott ezredesek elhelyezésétől kezdve a kolibrítömésig, hogy nem találom meg köztük magamat. Ezt a levelet is már a múlt héten ígértem, tegnap bele is fogtam, itt a közepén abbamaradt s most minden felől magamra kellett zárni az ajtókat, hogy befejezhessem.

Arra kérek, Gézám, nézzétek el ez egyszer a rendtelenségemet és nyugtasd meg Lajost² is, hogy mindent jóvá teszek és mindent kárpótolok és írni is megint megtanulok, csak rájuttathassak itt körülöttem mindent a maga sínjére.

A Nemesné³ könyvét megkaptam s a legközelebbi közleményben már megy róla az ismeretetés. Nagyon szívből csinálom, a könyvért is, de meg hálaból is. A múlt esztendőben anyai ajándék tintát kaptunk a Müller-testvérektől⁴ valamelyik Világ-cikkem nyomán, hogy azt még az utódaim se győzik elérni. (Segítse az isten őket a helyembe mentül előbb.)

A regény is meglesz, Gézám, — hanem megálljunk csak, kinek köszönjem én meg az ősszvilágon kívül azt a nekem mért feledhetetlen cikket, mert éppen az édesanyám temetése napján jelent meg s szegénynek az lehetett a szemfedője? Azt írd meg nekem alkalmissal, hogy Te vagy-e a tettes (mert büntárs vagy), — lenne némi mondanivalóm az illetőnek.⁵

Szívbéli szeretettel és hálaival ölel:

Móra Ferenc

JEGYZETEK

¹ Dr. Diósszilágyi Sámuelnél, aki Makón volt kórházi főorvos, gyakran töltött hosszabb időt; meghitt barátok voltak.

² Purjesz Lajos, a Világ főszerkesztője.

³ Nemes Aurélné született Müller Márta, akinek haladó szellemű magán elemi iskolája volt Budán, a Nap-hegyen.

⁴ A Müller-testvéreknek írószergyára volt.

⁵ Supka Géza írta a cikket.

3.

Kedves Gézám!

A regény nyúlt — nyúlt, mint a jó rétestészta és addig nyúlt, míg a közepén elszakadt. Más baj nem történt vele, minthogy az egy regényből lett kettő, mivel csak az egyik kész, meg kell a címet változtatni. Nem Szerelmi levelező lesz, hanem Hannibál föltámasztása. Az epizód-gally levált a fáról és külön fa lett belőle. Én ugyan nem hagyom elszáradni az anyafát se, megírom a Szerelmi levelezőt, valószínűleg ennek a folytatását — erős a gyanúm, hogy a Jean Christophe is így készült — de az nekem most sok is lenne, meg én se győzöm már szusszal. Most jönne a líra és akkor más ég, más levegőben, csak elszakadhatnék már innen.

A hadifogságos tanár hazajön, ír egy értesítői program értekezést a zámai csatáról, azt fejtegeti benne, hogy mi lett volna a világból, ha Hannibál győzött volna, akadémiai pálmát vár, parlamenti interpellációt kap a „sémi világeszme propagálásáért”, mivel senki a kerek világon el nem olvassa a tanulmányát, maga az interpelláló se, öngyilkos akar lenni, de a felesége megsúgja neki az örvendetes titkot s erre megnyugszik abban a hitben, hogy majd a fia fogja feltámasztani Hannibált, aki a civilizációt képviseli a barbár katonával, Rómával szemben. — Ez a meséje Hannibál föltámasztásának, a műben, azt hiszem, a legnevetetőbb és legszívfájdítóbb magyar szatírárt vasaltad ki belőlem, te drága terrorista! Különben egy percig se szidtalak, mert ebben a munkámban magamnak is nagy passzióm telt és szokatlanul meg vagyok vele elégedve.

Hanem most jön aztán a neheze. Számításom szerint ez több, mint három év, — technikaiilag mit tehettek vele? Utána a legneheze: a honorárium. Ohó, ezt nem engedem a nyakatokba varrni! Miután a Világ-on kívül senkivel a világon nem barátkozom, fogalmam sincs a mai napszámokról és én különben is egyedül vagyok.

Ti ketten vagytok Purjesszel, könnyebben kilimitáljátok, — én csak azt vállalom, hogy megírom, ha sokallom. Minden esetre valahogy úgy csináljátok, hogy ide érjen karácsony előtt, de maradjon belőle valami karácsony utánra is, amikor majd ráértek gondolkodni róla, hogy hova bujdoszak. Éppen erre való tekintettel volna egy alázatos kérésem: hogy a farsangi kötet honoráriumával ne várjatok a könyv megjelenéséig, hanem ha lehet, még januárban kiutalnátok. (Az anyag összeállítása munkában van. Rendezés közben akadt a kezembe a Georgikon s most jutott eszembe, hogy nyári szabadságom eme gyim-gyomaiért elfelejtett fizetni a Világ. Mint ahogy én is elfelejtettem kérni. No majd máskor beszámítjuk a kulimászba. A jövő héten az elmaradt ráta-kéziratokkal együtt megy.)

Szeretettel hálás öreg barátotok:

Feri

Sz. 1924. XII. ? (ha regényt írok, nem tudok dátumot)

A kisregény végül mégsem jutott el a Világhoz. Feleky Géza író-szerkesztő, — féltvén Mórát — „el-süllyesztette” a kéziratot.

1934. június 6-án így ír erről Dr. Diósszilágyi Sámuel Makóról Supka Gézának: „(...) A Hannibal feltámadása engem is igen érdekel. Szegény Feri nagyon sajnálta, hogy annak idején — amint ő hitte és mondta — Feleky Géza kezén elkallódott. Én, aki ismertem a regényt, nem olvasásból ugyan, csak Feri elmesélése alapján, azzal nyugtattam meg, hogy a regény nem veszett el, de Feleky éppen Mórára való tekintettel még most nem merte megjelentetni, lévén annak személyei könnyen felismerhetők. (Mert hogy a regény kulcsregény, maga Móra is elismerte, sőt nagy gaudiiummal nevezte meg a szereplőket Pekár Gyulától le Mayer szegedi igazgatót úrig.) Persze Feri ezt a magyarázatot nem fogadta el, hanem szidta Felekyt, mint a bokrot, persze az ő káromkodásával, amitől nem lehet meghalni. Még arról is álmodozott, hogy ha egyszer egy kis szabad ideje és jó kedve lesz, újra megírja a regényt. De hát mikor volt szegénynek szabad ideje? Jókedve is igen ritkán. Az újraírásról mindig lebeszéltem, — a második sütet mindig sikerületlenebb — mondogattam neki, meg aztán bíztam is benne, hogy meg fog kerülni a regény. S úgy látom, jól éreztem meg a dolgot, csak azt nem tudom, kinél van a regény, s melyik lapban történt róla említés (...)”

4.

Sz. 1934. I. 31.

Kedves Gézám!

Éppen van egy fájdalomszűnős félórám s azt gondolom, abban a te számodra tán elég olvashatók lesznek betűim, — már Gedeon Jolán kisasszonyban nem vagyok olyan bizonyos, azért mégis csak neked címezem a levelet, hogy vagy továbbbítsd, vagy kivonatold neki belátásod szerint.

A körül nem lehet semmi baj, hogy a kisasszony ne találja, — attól félek, az egész esztendőben itthon fogok ülni, nem is a kultúrpalotában, hanem a Boldogasszony s. út 13. sz. a., ötven lépésre a klinikától és 100-ra a fogadalmi templom kriptáitól, amelyek engem nem fognak befogadni. (Azért nem lesz belőle botrány, jó ember vagyok én, már csak azért is intézkedtem a végrendeletemben, hogy vigyenek haza a félegyházi akácok alá.) Inkább a körül lehet baj, hogy napok egész sora követi egymást, amikor egy pillanatra se szűnnek meglehetősen kiismerhetetlen, de mindig egészen kiszámíthatatlan fájdalmaim (— ventus flat, ubi et tunc vult,¹ — csak éppen eszembe jut) s inkább vagyok holt, mint eleven. Tehát: ha nem sürgős természetű az ügy, akkor várjon vele a kisasszony egy-két hónapot, míg jobbra — rosszabbra (?) fordul a helyzet. Ha levélben is elintézhető, írja meg s inkább gépbe diktálom a választ. Ha azonban személyes konverzálásra lenne szüksége: akkor az elől se térek ki, jöjjön a délelőtti gyorsraléval a délutánig majd csak találunk egy kis intervallum lucidumot.² Ha másképpen nem, előkészülök rá kábítókkal, azoktól mindjárt okosabb ember is leszek.

Kézcsókkal, öleléssel

Feritek

¹ A szél fúj, ahol és amikor akar.

² Világos időköz.